

Foredrag d. 12.01.1989 i Uggerløse præstegård

Mit møde med Uggerløse sogn - træk af sognets historie

Uggerløse kirke

Måske kan emnet vække forundring og stimulere nysgerrigheden. Er dette tilfældet, kan jeg oplyse, at dette også var meningen. Som alle husker har vi i 1988 fejret 200-årsdagen for stavnsbåndets ophævelse. Den 20. juni 1788 står som en symbolsk dato for alle de landboreformer, som i virkeligheden strækker sig fra midten af 1700-tallet til det godt stykke ind i det 19. århundrede. Og her i denne epoke kommer mit første møde med Uggerløse sogn. Som følge af min interesse

for at vide, hvorledes det forholdt sig her på egnen med gennemførelsen af de mange reformer, så er det, jeg kommer ind i dette sogn, og specielt sognets nordlige del. Jeg har to hovedindgange hertil. Dels gennem en dagbog, som ligger dybt inde i landsarkivet, skrevet af baron Michael Herman Løvenskiold fra tiden 1776 til 1795, men en afbrydelse fra 81-88, og dels fra en slægtsbog, som en af mine forfædre skrev for mere end 150 år siden.

Baroniet Løvenborg strakte sig sydpå fra Løvenborg over Regstrup, Nr. Jernløse, Søstrup, Ny Vænge, Holløse, Sdr. Jernløse, Søndersted, Undløse, Østrup her til Uggerløse sogn, og da især Brændholt, Nyrup og skovene: Østrup, Ny Vænge, Svendskov og Fledskov. Nu var det jo således, at de første landboreformer slet ikke gik på det, der senere blev det væsentlige, nemlig stavnsbåndets ophævelse, fjernelse af hoveriet og udskiftning fra fællesskabet. I 1733 var stavnsbåndet blevet indført, dels for at sikre, at det fornødne antal bønderkarle kunne forblive på landet for at udskrives til militærtjeneste, dels for at have et tilstrækkeligt antal karle til at overtage fæstegårdene, for under dårlige tider havde det vist sig, at de trak fra landet til byerne eller sydpå til Holsten, hvor vilkårene var bedre. Fra 1746 blev det endog tilladt at tvinge en

ung bondekarl til at tage fæste, bliver sat til en gård, som det hed. Vilkaarne for landbruget var yderst ringe, og en kvægpest udryddede en væsentlig del af den danske kvægbestand. Fra midten af 1700-tallet steg kornpriserne imidlertid, og det gav naturligvis inspiration til at øge kornproduktionen. Dette kunne ske på flere måder. Arealerne kunne øges ved inddragning af det fælles overdrev, vandlidende arealer kunne afvandes, en bedre omdrift af jorden kunne give større foldudbytte, men alt dette hjalp ikke den enkelte bonde, kun godsejeren, der på et tidligt tidspunkt havde fået sin egen jord udskiftet fra fællesdriften.

Nu var det jo sådan, at folk på landet næsten alle boede i landsbyen omkring kirke, kro og gadekær. Uden om lå de tre vange: Rugvangen, bygvangen og brakvangen, der lå hen med selvsået græs og urter. Og uden for bymarkerne lå overdrevet hen med vedvarende græs, krat eller urørte stensamlinger, ofte i fællesskab med nabobyen. Dvs. at førend man kunne inddrage det fælles overdrev, måtte der foretages en skeldragning, og den kunne ofte være svær at få gennemført. I gamle arkiver kan vi læse, at f.eks. skeldragningen mellem Ugerløse og Ubberup voldte store vanskeligheder.

Endnu større var problemerne, da man skulle i gang med udskiftningen af de dyrkede arealer. Så blev man rigtig klar over, hvor mange lodsejere en by havde. Her i Ugerløse var det Bonderup, Tølløsegården, Københavns Magistrat, Roskilde Domkirke, Sonnerupgård ved Hvalsø, Løvenborg, præsten i Tostrup og selvejeren madam Dyrhund ovre i kroen, der var ejere. Engang i 1785 var de forsamlede i kroen, repræsentanter for disse ejere, undtagen en repræsentant for Sonnerupgård. Han ville ikke være med til nogen som helst omfordeling af jorden, hverken ved handel eller mageskifte, og så vidt jeg husker, var det ham, der kunne påvise, at ingen af hans bønder var interesseret i nogen forandring. Det blev nødvendigt med et brev fra landets førsteminister, der gjorde ejeren opmærksom på, at efter den nye forordning kunne han slet ikke undslå sig for at deltage i denne proces, og at alle lodsejere endog skulle deltage i udgifterne til denne udskiftning, hvis flertallet af lodsejere ønskede udskiftning. Senere blev det over i købet sådan, at blot

én ønskede det, skulle det gennemføres. Når så ejerforholdene var blevet forenklede, Løvenborg købte en del af gårdene, så kunne selve udskiftningen af hver bondes jord finde sted. Samle den på et sted, eller et stykke agerland et sted og stykke eng et andet, eller med en lille moselod til hver gård af hensyn til at skaffe de fornødne tørv.

Baron Løvenskiold var en fremskridtsmand og bondevenlig godsejer. Hans far havde på et meget tidligt tidspunkt, omkring 1770 udskiftet jorderne i Østrup, men nu gjaldt det bl.a. Ugerløse sogn. I dagbogen kan vi følge begivenhederne, men det er nu først efter 1793, der kommer rigtig fart på, for da får vi en forordning, der siger, at ejeren må pålægge fæstebonden en afgift på 4% af udskiftningsudgifterne.

Lad os kigge lidt i dagbogen år 1794.

14. sept.: *"Inspektør Lund kommet her for at afsætte Ugerløses udskiftning. 5 udflyttere bliver der." Det blev Sophielyst, Rørholning, Birkholm, Sandholm, Glengården.*

16. sept.: *Vejret mindre koldt, men klart, kørt sten til stengærdet mod Nurup mark og pløjet med to store plove i Syvendeskoven, beset den indgravede vej til Stengården, som er herlig.*

17. sept.: *"I dag afsættes lodderne på Ugerløse mark. Der pløjes med to store plove i Niels Madsens vænge." Niels Madsen var husmand, og han ejede ikke selv heste, men fik sin jord behandlet mod til gengæld at gøre ugedagsarbejde for baronen. " 2 koner sanker sten af hvedemarken i nr. 5".*

18. sept.: *"Ugerløserne trak lod om deres udskiftede lodder i aftes."*

27. sept.: *"Lars Christophersen i Ugerløse klar over, at han har gødet før udskiftningen. 7 skp. - land på Lars Nielsens lod og 3 skp. på Lars Savskæreres, som han forlanger undersøgt, hvilket er bevilget".*

3. okt.: *"Sendt 2 fjerdinge smør med Johan til København, haver 11 ottinger Evret smør i behold" (godt smør). Samme dag køber han en hest af Hans Jensen i Ugerløse til at slæbe sten.*
5. okt.: *"Acorderet med Holstenerne for rydning af 10 tdr. for 120 rdl. Reinboth er kommet her for at udvise ege til bygninger i Ugerløse".*
7. okt.: *"Udvist i Fledskov 34 stk. ege til gavntømmer, ventes 60 stk. 4 alen stolper, 300 3½ alen og 42 løsholter".*
10. okt.: *"Ugerløse bønder acorderet i stedet for udskiftningsomkostninger.*
a. strax alle indtægter af huslodder og gårdspladser
(bønderne har måttet afstå denne jord)
b. at køre gødning ud om sommeren på brakmark ved Mineslyst.
c. erlægge hver mand forhøjet landgilde af 14 skp. byg om 4 år.
Udflytterne får hver 1 favn brænde og indboerne ½. Disse mænd er meget stræbsomme, sætter glusk stengærder. Johan Rasmussen, Stengården længes efter Holstenerne for at rydde jord, der skal ristes til byg".

Her mødte vi et ord, vi ikke har bemærket før, nemlig Mineslyst. Derfor må vi nu gå tilbage til 1780'erne.

Mineslyst

Ved udskiftningen gik det ud over flere mindre landsbyer. Ubberup var udskiftet allerede 1784. Her blev kun 1 gård tilbage. Den lille landsby Sonnerup bestod kun af 2 gårde og et par huse. Ved den ene boede fæsteren Christopher Arildsen, og ved den anden går betegnede beboerne som tjenestefolk i 1787. Denne landsby ønskede Løvenskiold at nedlægge, og i stedet oprette en avlsgård. Det bød på flere fordele. Både Løvenborg og Vognserup var forpagtet ud, men på en avlsgård med lønnet personale kunne der bedre eksperimenteres inden for landbrug. Den tiende, som bønderne skulle aflevere til konge, kirke og præster, opkøbte Løvenskiold og omsatte

disse produkter, der blev afleveret i naturalier, mod til gengæld at indbetale til rette vedkommende værdien af dette. Her fra egnen kunne det så afleveres til en ny avlsgård og omsættes. Nu var det ikke så enkel en sag at nedlægge en landsby og lægge jorden under en hovedgård. Dette problem havde man kendt siden eller rettere gennem hele middelalderen, for blev en gård lagt under en hovedgård, der var skattefri og tiendefri mistede både konge og præster penge. At godsejerne var interesseret er forståeligt, da de var ansvarlige for, at bøndernes skatter blev inddrevet. Baron Løvenskiold måtte da søge kancelliet om tilladelse til at nedlægge byen. Den fik han, men på betingelse af, at han et andet sted inden for hovedgårdens område oprettede en ny fæstegård. Men herom senere.

Nu havde Løvenskiold den ene bondegård, og da Christopher Arildsen ikke efter Løvenskiolds mening kunne klare sine forpligtelser, blev han frasat gården og endvidere tog man noget jord fra Nyrup. Heraf oprettede Løvenskiold så den nye avlsgård, som han kaldte Mineslyst, opkaldt efter sin kone. (Frederikke Juliane Marie komtesse Knuth) I disse år er han ofte herovre, også bosiddende sammen med sin familie. *"Min bedste kone er kommet her til Sonnerup i dag"*. Tager vi nogle udpluk af dagbogen fra 1789, får vi et indtryk af forholdene herovre.

Selv om M.H.L. i 1789 også overtager ansvaret for Løvenborg gods, så engagerer han sig meget i forandringerne herovre. "Nu er det vinter og "ondt vejr", som han kalder det, men det er tiden for skovning, dels gærdsel til hegn, der ikke skal erstattes med stengærder, dels træ til det tømmer, der skal bruges til opbygning af gårde og huse eller blot til vedligeholdelse af bestående. På sine næsten daglige ture rundt til bønderne, ser han, hvad det fattes. Så trænger den bonde til tre fag hus eller nogle læs langhalm eller her i foråret 1789 et best her og der. Der har været skab blandt hestene, og nogle måtte slås ned, men det nytter ikke at gå foråret i møde med for ringe hestebestand. Hvorledes skal markarbejdet da blive gennemført?

20. marts: *Ren og klar luft med frost, forefunden synderlig blæst, været i Sonnerup (ikke i Sonnerup, men på den gård i Sonnerup, som ikke var bortfæstet), hvor alt blev funden i herlig stand, Gud være lovet, på lammene nær, som dør af den stærke kulde. ...givet Lars Gabriel to bøge på Sonnerup mark, og Mårsøerne en ask i mosen i Fledskov. Christopher trænger til foder.*
26. marts: *Været på Sonnerup. Mod foder og kærne kører bønderne parkmøg og fæmøg ud, blander det og sætter det i et par stakke, andre kører sten fra Lars Gabriels skov til gærdet mod Nyrup mark.*
7. maj: *Rejst til Sonnerup*
8. maj: *Havde frosset lidt om natten, vejret lidt køligt med nordøstlig vind, men op af dagen dejligt. Det er bondedag, på Sonnerup er pløjet nr. 2 til havre, som skal sås i morgen, ligesom i Østrup skov, som skal sås mandag og tirsdag. Pløjet og gødet til byg i nr. 10 og 3 (kun gødning til Byg) og pløjet et stykke i Fledskov til en tønde havresæd. Rugen står herlig, kløverne og ærterne ligeså, den nye humle tegner godt ... sat kvierne og kørerne på græs i Syvendeskov.*
9. maj: *Pløjer med 2 studeforspand. Vil kun bruge stude forår og efterår, det ene par, altså 4, skal sendes til Løvenborg eller Vognserup på græs, de 10 heste skal klare arbejdet, men til stenslæbning er stude gode.*
10. maj: *Besluttet at besøge Sonnerupsletten, da vejret tegner godt til olden. Givet Østrupperne påtegning på deres fæstebreve om hoveriforandringer og ladet grave Jens Huggers grøft mod Ugerløse mark.*

Således følger baronen forårsarbejdet herovre og beretter om en so, der har fået 7 grise, en høne udlagt 13 kyllinger, og acorderet med Brorfelderne om

reparation af vejen fra byen til Ugerløsevejen for 10 rdl, 1 tdr. øl og 3 potter brændevin.

Ny Sonnerupgård

Ny Sonnerupgård i dag

Nu var betingelsen for at nedlægge gårdene i Sonneup at der i stedet blev oprettet et bondebrug et andet sted. Det var således, at den jord, der tilhørte præstegården, lå, før udskiftningen, i fællesskab med byens øvrige gårde, spredt på mange forskellige agre, 30-40, ja somme tider 100, for alle skulle have både godt og dårligt, både nærved

og langt væk, og var der ingen præstegård i sognet, så have præsten alligevel jord eller retter agre i annekssognet.

Ved udskiftningen fik præsten naturligvis samlet sin jord på et sted, ja, i nogle sogne var det ofte præsten, der havde taget initiativ til udskiftningen. Det var jo i den rationalistiske periode, hvor præsterne anså det for deres pligt at gå foran på det landbrugsfaglige og lære bønderne om fåreavl, kartoffeldyrkning og biavl. I annekssognet blev jorden også samlet, og på den måde opstod de såkaldte anneksgårde, hvoraf I også har en i Ugerløse. I Tuse sogn boede ingen præst, men alligevel havde han agre i både Tuse og Allerup. Et sted i baronens dagbog står: "Jæger Grønbech i Lodskov forslår, at jeg samler anneksjorden på et sted. Vil skrive til præsten Aagaard herom". Det førte til at der yderst i Tuse sogn ved skellet ind mod Gislinge på en mark, der hed stutmarken, blev opført en bondegård, hvis landgilde skulle tilfalde sognepræsten i Butterup, og da baronen nu havde fået påbudt - i øvrigt efter aftale med en ven, grev Rewentlov, - at oprette en ny bondegård, ja, så var det naturligt at kalde denne Ny Sonnerupgård, et navn, den har bevaret til vore dage. Det sker dog ikke før engang i 1790'erne, og vil vi tidsfæste dette,

kan jeg henvise både til dagbogen og min slægtsbog. Jeg tager den sidste: "Sommeren 1794 blev på Butterup Præstekalds Anneksjord På Tudse mark bygget en ny bondegård, denne ville Herskabet, jeg skulle have, the hr. baronen troede mg duelig dertil, og jeg troede det selv".

Så kan vi i øvrigt følge opbygningen af gården, indretningen, materialerne osv. *"Bønderne skiber i dag korn i Holbæk. De skal tage tømmer med tilbage til Rolsteds gård".*

"Jens Udrider skal købe heste på Roskilde marked til Rolsteds gård".

Desværre bliver Niels Rolsted syg og måtte forlade gården efter 3-4 år, men baronen slog dog ikke hånden af sin tro tjener siden 1782. De fik et hus at bo i ved Vognerup, hvor de boede sommeren over.

Skovlyst i Fledskov

"Men om efteråret 1798 kom jeg i det element, hvortil jeg så længe havde følt lyst. Hr. baronen beskikkede mig til skovfoged i Fledskov her i Ugerløse. Den 17. november flyttede vi ind i den usleste hytte, jeg

nogensinde har set. Lergulvet var ganske optrådt, havde huller og lå en halv alen under jordsmonnet udenfor. I stuen var to små fag vinduer, hvori det halve antal ruder var faldet ud, og åbningen tilstoppet med et knippe ærtehalm. Husets eneste dør i gavlen eller enden vendte ud til skoven og var så åben, at den første sommer krøb ofte skrubtudser og 2 gang snoge ind i stuen til os. Min kone græd den aften vi kom hertil, men stillede hende tilfreds så godt jeg kunne og trøstede hende med, at næste sommer fik vi nok bygget et nyt stuehus, hvilket også skete, dog først året efter".

Her lever så familien som skovfogedfolk til 1816 da der *"Tidligt om morgenen, d. 6. januar, førend nogen af os var stået op, kommer en og banker på døren, jeg stod op og så, det var Frederik Bødker fra Regstrup, der bragte et stort brev. Skal vi på jagt, spurgte jeg. Nej, svarede han. Hvad er det da, gentog jeg. Det ved jeg ikke var svaret. Jeg blev næsten bange tænkte dette store brev så tidligt om morgenen. Jeg fik tændt lys og begyndte at læse. Fra d. 1. jan. udnævner jeg dig til skovrider ved friherreskabet Løvenborg etc. Jeg op til*

min kone: Moer, moer, jeg er blevet skovrider. Er du gal, svarede hun fra sengen. Så vendte jeg mig mod Frederik og spurgte, Hvorfor er du komme så tidligt. Baronen gav mig ordre til at være her får du stod op, so skulle jeg sige, at baronen kom herop senere i dag".

Så var han da skovrider til 1836, da han i sit 76. år flyttede uden for skoven til sin søn Rasmus Rolsted, som havde fået en fæstegård i Nyrup, hvor slægten har boet indtil for nogle år siden. De øvrige børn spredtes vidt omkring. En blev forvalter på Løveborg jernværk i Norge, en anden ved jernmagasinet deroppe, en blev senere skovrider under Løvenborg, en blev skovrider under Ryegård i Hornsherred, en datter blev gift med væver Bahn herude mod

Højmandshuset

blev hjul- og karetmager i Højmandshuset. Ham husker jeg ikke, men i min barndom besøgte jeg jævnligt mine bedsteforældre, Maren og Peder Carlsen i Fledskovhusene. Det kunne være i maj, hvor vi kørte gennem lysegrønne bøgeskov, eller om efteråret. Så blev det ofte til en vandretur op gennem bakkerne til Sofienholm til noget de kaldte Rummet, hvor vi sankede nødder. Det kunne være ved juletid, og var sneen så faldet tæt, kørte vi dertil i kanefart og med bjældeklang. Inden vi var kommet af sted var naboer kommet med fodposer og tykke kapper, og mor havde omviklet os børn med flere eksemplarer af Holbæk Amtstidende, som rejsen skulle gå helt til Nordpolen.

Det var en spændende tur, men måske nok spændingen voksede, når vi om aftenen, ved et sparsomt lys fra lygternes stearinlys, kørte gennem skoven.

Vallenrød i Kæmpehøjhuset og således stammoder til de mange Bahn'er her på Holbækegnen. Selv stammer jeg fra en søn, der hed Eggert og blev snedker i Højmandshuset ved Fledskov, hvor min slægt har boet til min farbror omkring 1950 solgte stedet.

Min oldefar, som var veteran fra 64,

Havde sneen i mellemtiden under vort besøg slettet alle spor, så kunne der godt opstå tvivl i ens sind, om det var hesten eller far, der bedst kendte vejen gennem skoven. Engang kom vi da også hjem med den ene metalskinne oppe i kanen. Måske var vi kommet i konflikt med den af de sten, der markerede en stenkiste fra min tip-tip-oldefars tid.

Kan være, vi skulle være kørt hjem lidt tidligere, men hvad var der så blevet af bedstemors klejner, brunkager, jødekager og andre lækkerier, hvad med farbrors harmonika oppe på skabet eller bedstefars julesalme om spurven, der har sin rede og løven sin hule, mens frelseren måtte ligge i en fremmed stald på strå.

Når vi så var forsamlet gik snakken, og vi børn lyttede, dengang holdt børnene mund, når de voksne talte sammen. Så hørte vi om stor kæmpetræer, der var fældet i skoven, om Mikkels ræv med naboens hane, om Henrik på Kanehøj, slagter Ravn i Vallenrød, om købmand Beyrholm i Ugerløse og om Valdemar, som min far havde tjent sammen med, og nu var blevet ringer og graver ved kirken her, jo, små krukke har også øren.

Når foråret og sommeren kommer igen, snyd da ikke jer selv for at opleve freden ved Fledskovhusene, en lise for øje og øre.